

УДК821ю133ю1[81'255.4+82-1]''19''

**ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ “ПО-КОЧУРІВСЬКИ”,
АБО ДЕЯКІ СТОРІНКИ ЛІТЕРАТУРНИХ ЗВ’ЯЗКІВ
УКРАЇНИ ТА ЄВРОПИ 1960-1970-х РОКІВ
(на основі листування Григорія Кочура та Ігоря Костецького)**

Марія Кочур

*Літературний музей Григорія Кочура
вул. Г. Кочура, 12, Ірпінь, Київська обл., Україна, 08200;
e-mail: kochur_mary@ukr.net*

Висвітлено головні теми листування між Григорієм Кочуром та Ігорем Костецьким у справах перекладів, пересилання книжок, поточних літературних подій. Подано уривки з листів І. Костецького, які містять чимало інформації про історію українського художнього перекладу.

Ключові слова: історія перекладу, еквівалентність, множинність.

Однією з найцікавіших сторінок для дослідників літературного процесу в Україні 1960-1980-х років є вивчення та оприлюднення листування Григорія Кочура з письменниками та перекладачами зарубіжжя. Переважна частина кореспондентів була в Європі, трохи менша – в Америці, Канаді та Бразилії. Якщо листи до Г. Кочура зберігаються в архіві Літературного музею Григорія Кочура в Ірпені, то листи самого Г. Кочура – в різних архівах за кордоном (крім листів, які частково передали Микола Неврлий, дружина Бориса Олександрова та Віра Вовк).

Майбутні дослідники ознайомляться з листами з Польщі: Флоріана Неуважного, Стефана Козака, Станіслави Гординської, Яна Парандовського, Андріана Якубца, Тетяни Голинської, Віслави Шимборської.

З Чехії: Марії Марчанової, Ореста та Богдана Зелінських, Павла Мурашка, Зіни Генік-Березовської, Мілана Регула, Хани Урбової, Павла Громницького, В. Жірлицького, Середницького.

Зі Словаччини: Івана Мацинського, Михайла Мольнара, Мікулаша Неверлі, Ондри Лисогорського, Джой Ервін.

З Угорщини: Шари Каріг, Евлі Дьєрдя.

З Америки: Тітуса Геврика, Богдана Бойчука, Марка Царинника, Оксани Соловей, Юрія Тарнавського, Лариси Онишкевич, Леоніда Лимана, Оксани Радиш, Марка Антоновича та інших.

З Канади: Бориса Олександрова, Вольфрама Бургарда.

З Бразилії: Віри Вовк.

З Франції: Аркадія Жуковського, Еміля Крюби.

З Німеччини: Галі Горбач та Івана Кошелівця, Ігоря Костецького.

У взаємній допомозі були зацікавлені обидві сторони. Одні, які через різні історичні обставини опинилися відірваними від рідної землі, потребували спілкування

з фахівцями різних галузей культури, бо інформація в умовах тоталітарного радянського режиму була для них заморожена або доходила уривками, і добре, якщо в неприкрашеному вигляді. В Україні митці так само, особливо літератори та перекладачі, потребували оригінальної літератури – книжок, іноземних журналів і газет, щоб бути на рівні та в перших рядах сучасного загальнокультурного процесу. Спілкування відбувалося під пильним оком КДБ та його донощиків, про що свідчать дуже цікаві документи з архіву КДБ, зокрема, від 18 жовтня 1970 р. (вся документація велась російською мовою):

18 октября 1970 г. № 652/й г. Киев
т.т. Овчаренко Секретно
Федченко экз. № 1
Дайте предложения 28/X-70 г.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМИТЕТ КОМУНІСТИЧЕСКОЇ
ПАРТІЇ УКРАЇНИ

ДОКЛАДНАЯ ЗАПІСКА

По имеющимся в КГБ при СМ УССР данным, в издательствах Франции, Бразилии и Чехословакии на протяжении 1965–1967 гг. под видом ознакомления читателя с творчеством писателей Украины были изданы сборники приведенный т. н. “молодых” украинских поэтов и прозаиков под названием “Нова літературна хвиля на Україні”, “Соняшник” и “Молода радянська поезія”.

Подбор авторов и их произведений осуществил без ведома и согласия руководства Союза писателей Украины Г. КОЧУР, ранее судимый и отбывавший наказание за антисоветскую националистическую деятельность.

Для пересылки литературы за границу КОЧУР использовал писательский магазин “Сяйво”, а также иностранных туристов, посещавших в эти годы г. Киев.

Обращает на себя внимание тот факт, что во всех упомянутых сборниках фигурируют, как правило, фамилии КОРОТИЧА, КОСТЕНКО, ДРАЧА, ВИНГРАНОВСКОГО, ГУЦАЛО, КИРИЧЕНКО, ЖИЛЕНКО, СКИРДЫ, КАЛИНЦА, ОЛИЙНЫКА, а также ШЕВЧУКА, ХОЛОДНОГО, ГОЛОБОРОДЬКО, СТУСА, ДЗЮБЫ и СВЕТЛИЧНОГО, т. е. тех лиц, чье поведение и деятельность в отдельных случаях вызывают возмущение литературной общественности республики.

В январе 1970 г. известной органам КГБ своими связями с зарубежными националистическими центрами гражданкой ФРГ А. ГОРБАЧ задана т. н. “Антологія української поезії”. Отбор авторов и произведений для антологии наряду с другими представителями писательских кругов Украины осуществлял Г. КОЧУР во время пребывания ГОРБАЧ в г. Киеве в марте 1969 г.

Осенью 1970 г. КОЧУР по своему усмотрению рекомендовал находившейся в Киеве венгерской переводчице с украинского языка Шаре КАРИГ “молодых” украинских литераторов для публикации их творчества в Венгрии.

В связи с изложенным, полагаю бы целесообразным рекомендовать руководству Союза писателей Украины запретить Г. КОЧУРУ, как члену СПУ, заниматься подобной деятельностью и взять дело популяризации творчества украинских писателей за рубежом под свой контроль.

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КГБ ПРИ
СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР
С. КРИКУН

Торік, крім 105-річного ювілею від народження Григорія Кочура, виповнився і 100-літній ювілей від народження ще однієї видатної постаті в українській літературі – Ігоря Костецького. В архіві музею містяться 33 листи І. Костецького та 3 листи брата Костецького – А. Мерзлякова до Г. Кочура. Хотілося б проаналізувати процес спілкування цих постатей на основі листів І. Костецького. Допомогла їх ближчому знайомству молода українська поетеса та перекладачка з Бразилії – Віра Вовк (Селянська). Незважаючи на умови “залізної завіси”, вона спромоглася через “Товариство культурних зв’язків з Україною” відвідувати історичну батьківщину і стати активним посередником між літераторами Європи, Північної та Південної Америки, налагодити перервані зв’язки з діаспорними культурними діячами – письменниками та художниками.

Листи охоплюють період від 1968 до 1972 р., до часу, коли Григорію Кочуру відповідні органи “порадили” перервати спілкування та заборонили листуватися із закордонними друзями.

1968 р. У листі від 3 січня І. Костецький погоджується на запропонований Г. Кочуром стиль книговисилання, де той пропонує вислати книжки на адресу “Товариства культурних зв’язків з Україною” чітко адресувати на його ім’я або безпосередньо в м. Ірпінь та перелічувати в листах список книжок. (Як відомо, багато книжок з посилок не доходили до адресатів та зникали невідомо куди.) Також висилає фотокопії сторінок збірника “Німецького Шекспірівського товариства”, де вміщено його відомості про українську шекспіріану.

“У двотомному виданні Спільки письменників СРСР “Актуальные проблемы теории художественного перевода”, Москва, 1967, що я його недавно одержав (з великою цікавістю прочитав і Вашу доповідь, вміщену там), у доповіді І. Брагінського, т. I, ст. 16, є згадка про збірник “übersetzen” (так, малою літерою, хоч це й іменникова форма!). Цей збірник вийшов у Гамбурзі і, серед численного іншого, містить мою статтю про деякі семантичні питання при перекладі “Гамлета” українською мовою. Чи маєте Ви цей збірник? Якщо ні і якщо бажаєте, я вишлю Вам його.

А втім, коли йдеться про мою статтю, то це тільки фрагмент з більшої німецькомовної розвідки про семантичні проблеми українського, російського та польського перекладання Шекспіра, виданого нашим Шекспірівським товариством. Якщо хочете, то я надішлю цю книжку”.

І. Костецький був членом “Німецького Шекспірівського товариства” та намагався перекладати “Гамлета”, а Г. Кочур зробив свій переклад 1963 р., та обидва дуже цікавилися шекспірівськими перекладами та перекладачами в різних країнах, зокрема в Україні.

“Не знаю, який вигляд мала Ваша стаття про сонети в перекладі Паламарчука в повному варіанті, але таки наполягаю, що стосовно до мене – найвлучніше з усього, що я про цей свій переклад читав. Бо правда і те, що це штучно утворена мова, і те, що експериментування на цьому шляху можуть бути цікавими для дедальшого збагнення таємниці шекспірівського ключа. Тут писали всячину, але ніхто не вхопив справу саме так, як я й мав у намірі.

Ясна річ, проблеми при перекладанні “Гамлета” я ставив зовсім інакшого роду. Умовно-бароковою мовою я виділив лише грану акторами драму про Гонзаго (попарно римований шестистопний силаб), у решті ж тексту бароко

як іронічний елемент, підмальований можливостями виразу по всій скалі, залежно від сцени й від характеру, аж до – як Ви правильно кажете – одеських моворядів.

Крім відомих Вам уривків поки що більш нічого не готово. Це так само ще дуже далека вода. Переклад буде радше монтажем, пристосованим до певного сценічного задуму, і текстові я хочу придати щось наче режисерський план. А, крім того, в книгу мають увійти в додатках переклади розділів із Саксона Граматика, оповідання Бельфоре в його англійській версії й фрагменти з німецького “Братовбивства”. Отже, ще роки й роки, Григорію Порфировичу”.

Також додає:

“Дякую Вам за адреси Ф. П. Максименка та Я. Д. Ісаєвича. Обом пишу в різних справах, що стосуються Юрія Дрогобича”.

“Тенову “Одіссею” я, дякувати долі, маю. А от за нове видання “Декамерона” і (як тільки вийде) за Верлена буду вельми зобов’язаний.

З інших бажань, якщо дозволите: номер “Іноземної філології”, де був повний переклад Арістотелевої “Поетики”, і збірник статей Кундзіча про переклад. І ще українське видання “Слова о полку Ігорєва” (нове, з додатком перекладів і переспівів). І ще: нові прозові збірки Євгена Гуцала і Валерія Шевчука, по можливості, з дарчими написами високо цінених авторів. Буду Вам дуже вдячний”.

Григорій Кочур негайно відгукується на його запити і вже в листі І. Костецького від **17 березня 1968 р.** читаємо:

“Розумів і відчував Ваше потерпання стосовно книжкових раритетів, але тепер нехай уже йому (потерпанню) настане край: і шекспірівська бібліографія Мороза, і “Менандр” Содомори, і випуск “Іноземної філології” з Арістотелевою “Поетикою” дійшли до мене в найкращому порядку.

Крім того, різними посилками прибули: “Слово о полку Ігорєві”, “Поетика” Арістотеля в перекладі Бориса Тена, посмертна збірка статей Кундзіча, прозова збірка Валерія Шевчука і поетична Миколи Вінграновського, збірка наймолодших “Вітрила”, а також добір туристичних проспектів, який розпалив мою жагу відвідати нарешті батьківщину (що й зроблю при першій же можливості).

Від Ф. П. Максименка надійшло: джерелознавчий звід І. П. Крип’якевича до історії західноукраїнських земель, розвідка Я. Д. Ісаєвича про братства XV–XVIII ст., збірка “Історичні джерела та їх використання”, подорожній довідник по Львівщині, в якому, між іншим, репродуковано портрет Юрія Дрогобича. Отже, для мене – справжній бенкет, симпозіон, конвівіо...”

І. Костецький перелічує тут же вислані книжки Г. Кочуру :

“Вислані “Гітанджали” Р. Тагора (переклад його разом з Вірою Вовк), Збірка поезій та прози Й. Боровського, з додатком грамплатівок, на яких записано голос поета, поетична збірка Бахманівни з “Великою ведмедицею” та іншим, збірник “übersetzen”, виданий Німецькою федерацією перекладачів, два примірники моєї німецькомовної розвідки про семантичні проблеми в перекладі Шекспіра слов’янськими мовами (один примірник – з авторською присвятою Вам).

12 березня на Ірпінь – поетична збірка Франсуа Війона в оригіналі й рівнобіжному німецькому перекладі Фішера (отже, не Ремане і не Аммер; розвідки про його творчість шукаю), поетична збірка Енценсбергера з додатком його розгляду “Становлення вірша” і збірка радіоп’єс преждереченої Бахманівни (якщо цих двох бажаєте більше, прошу повідомити)”.

І, звичайно ж, робить нові замовлення:

“У “Всесвіті” № 8, за серпень 1965, була на стор. 99 замітка М. Бугового про кореспонденції Й.Р. Бехера до тодішніх “Вістей”. Ідеться про дві статті: “Справа Піскатора” та “Буржуазна і пролетарсько-революційна література в Німеччині”, що з них одна була вміщена у “Вістях” від 7 травня 1927, судячи з репродукції у “Всесвіті”, а друга – десь близько того, згодом. Я дуже був би Вам вдячний за повні фотокопії обох статей: німецькі оригінали їх не існують, ми з дружиною переклали б їх на рідну мову автора, і з того могла бути культурна сенсація”.

А також додає:

“Прошу Вас переказати Іванові Федоровичу наше щире співчуття з приводу смерті його батька. Одночасно, живе живим, наше поздоровлення з його черговою працею: прекрасна стаття до прекрасних перекладів Лукаша з Лорки в “Літературній Україні”. Додаю тут переклади “Соняшника” й “Крил”, що їх зробила моя дружина – це вже з нашої велико-підготовуваної праці: антологія української радянської лірики”.

Ми бачимо що процес книгообміну набирає обертів і у творче спілкування активно включається дружина І. Костецького – Елізабет Котмаєр – німецька перекладачка.

У листі від **27 квітня 1968 р.** він пише:

“Радію надзвичайно, що всі мої посилки Вас щасливо досягли. І дякую Вам за роз’яснення щодо тагорівської бібліографії.

Дружина моя страшенно пишається з того, що її переклади знайшли у Вас і колег визнання. Незабаром вона зробить рукописну копію – для Вашої приятельки, збирачки автографів. А ще за якийсь час надішлемо те, що тепер у нас у роботі: перше з чотирьох оповідань про надію Бажана, вірші Ліни Костенко, Вінграновського, Коротича [...] Від мене одночасно йде на Ірпінь:

1). Нова збірка Й. Бобровського.

2). Збірка Ерїха Кестнера.

3). Два примірники офіційного листка Німецького союзу перекладачів, де вміщено мою рецензію на московське видання доповідей на симпозіумі 1966 р. Другий примірник не відмовтесь переслати Гаврукові”.

“16 травня пішли до Вас дві збірки Сен Жон Перса (одна – двотомова) і ще два примірники моєї шекспірівської розвідки з присвятами Лукашеві та Паламарчукові.

Маю до Вас одне велике прохання.

У мене є брат, інструктор фізкультури, дуже працюювятий чолов’яга на роботі, а у вільний час – рибалка, ледацюга і аматор Гріна (Олександра). Щороку їздить він у Новий Крим, пов’язаний особисто з удовою письменника та з гріністами, здається, всього Радянського Союзу. За кілька років він на-

збирав силу матеріалу, і в нього давно готова стаття про Гріна. Носився він і з планами перекладів його на українську мову. Але, як сказано, він ледач, а крім того не має мужності звернутися до кого треба з цими проектами. Чи не були б Ви добрі, Григорію Порфіровичу, написати до нього в цій справі листа і взагалі якось його пригрити, щоб він дістав потрібну сміливість? Його адреса:

м. Вінниця, вул. Маяковського, 55,
Андрій В'ячеславович Мерзляков.

Він живе разом з батьком. Батько В'ячеслав Іванович, родом з Башкирії, але його ще за студентських років українизував у Києві Микола Лисенко, у хорі якого він співав басом. Тепер він заслужений учитель республіки, пенсіонер, але працює й далі у вінницькому музичному училищі і підготував до друку книгу спогадів про педагога-вокаліста Олену Муравйову. Знав він особисто і Леонтовича”.

В архіві нашого музею зберігаються три листи брата І. Костецького, Андрія Мерзлякова, в яких дуже цікаво описано рід Костецьких, дитинство та юність Ігоря, його творче сходження. Біографічні дані Ігоря Костецького та Елізабет Котмаєр Г. Кочур збирав для видання в УЛІЕ.

Спробуємо зауважити кропітку та інтенсивну розшукову роботу обох кореспондентів у виконанні замовлень, а саме – ходіння по бібліотеках, архівах, листування з різними бібліотеками, знайомими людьми у пошуках потрібної інформації. А це все робилося через відсутність на той час комп'ютерних технологій та інтернету.

“Швайкгайм 11.6.1968.

Шановний Григорію Порфіровичу!

Кваплюся заспокійливо потвердити: обидві статті Бехера у фоторепродукціях прибули швидко і акуратно. Велике спасибі Вам і газетному відділу ЦНБ АН УРСР.

Моя дружина, отже, запопадається тепер студіювати публіцистичні твори Бехера, щоб як слід вчутися в їхній дух і, перенімеваючи назад ці тексти, по змозі цільніше наслідувати авторів стиль. Їй це, як вона каже, „махт Шнас”. Якийсь час тому вона вже зробила спробу таким робом конструювати один вірш Івана Голля з російського перекладу, оригінал якого навіть Голлева удова, Клер, не могла розшукати ніде.

Прибув у межичасі й Лукашів Мадач. Також найциріша подяка – перекладачеві, а Вам за посередництво. Моя радість була така, що я не міг не похвалитися цим придбанням нашому спільному приятелю, докторові Дьєрдеві Радо в Будапешті”.

Всім відома була здатність Г. Кочура відкривати та залучати до перекладацтва нові імена. Він уклав та випустив у світ багато антологій (ще більше його задумів, правда, не було реалізовано), та його авторитет редактора, рецензента та коментатора знадобився і в Угорщині, Польщі, Словаччині, Франції, Німеччині та Бразилії, де на той час почали виходити антології української поезії та прози з молодими українськими авторами, яких Г. Кочур дуже настирливо рекомендував та пропагував. А особливо, якщо це стосувалося найближчих друзів та колег, як Микола Лукаш, Андрій Білецький та Дмитро Паламарчук.

І ось знову про Миколу Лукаша в листі від **16 вересня 1968 р.:**

“Надійшли з усією певністю: 1) Верлен, 2) Навої, 3) Брайчевський: Походження Русі, 4) Лессінг, Лаокоон.

Люди, що випускають такі книжки, благословенні віднині й довіку, а коли ці книжки береш у руки, то хочеться (висловлюючися лукашівською мовою) шелестіти, шемрати, шепотіти, воркотати, туркотати, цвіркати, щибетати, журкотіти, муркотіти, свистати й пиццати з радіщів, що переповнюють тебе по вінця. Дяка з усього серця.

Сьогодні, разом з цим листом, йдуть на Ірпінь рекомендованою посилкою: вибраний Пауль Целян (який, нареши, вийшов з кількомісячним запізненням) і номер отого самого зошита Спілки німецьких перекладачів, в якому тепер Єжи Глуський докладно реферував інтерв'ю “Литературной газети” з М. Лукашем. Тож тепер і тут зацікавлена публіка знатиме про нашого 22-мовного земляка, слава йому!”.

“Коли я недавно переглядав кореспонденцію Конрада Цельтіса (марно шукав сліди Юрія Дрогобича, з яким він знався принаймні в Кракові), то вразила мене настірлива тема цього листування з десятками й десятками людей: вони просили один одного надсилати різноманітні книги. Щось в такому роді й наше листування з Вами. І нехай історія, якщо вона вже повторюється, повторюється саме так, а не так, як вона, приміром, відбувалась у Римі року 1527 (“Саккодї Рома”).

Та тим разом не тільки про обмін книжками. Лист буде різноманітніший, ніж звичайно.

“Мастерство перевода”: широта, розмах, багатобічність, але й деталістичність, приємна прискіпливість, притаманна кожному щирому ремеслу. Особливо мене захоплює велика шекспірівська частина. Буду тут рецензувати в усіх можливих напрямках, по надрукуванні висилатиму Вам і колегам.

Щодо мене. У Вас тільки одна помилка: “пишна щерт” стосується не до ніщоти, а до рами – ніщота, мовляв, оправлена в раму, виконану в усій щертї пишноти. Все решта – правильно. Поминаючи факт, що я не лірик, хоч як і Ви може хотів ним бути, як я тепер це точно бачу з перспективи, точніше, ретроспективи п'ятнадцятьох років. Бравивсь до сонетів, озброївся був усім на світі за винятком [...] почуття гумору. А такі речі мстяться неодмінно. Та хоч як там, а я страшенно радий, що потрапив у таке солідне видання бодай навіть і шляхом чеховського “Счастливчика”.

Може, хіба трошки скривдили нашого старозавітного Миколу Стороженка. В усякому разі його праці про попередників Шекспіра, на мою думку, аж ніяк не застаріли, і видавши сьогодні переклади Марло чи Гріна, я б задумався, чи замовляти комусь про них статті, чи просто перекласти до цих видань істотні місця з розвідок Миколи Ілліча (здається, так його по батькові). Та це діло хазяйське”.

Згадаймо, що в статті “Шекспир на Украине” у збірнику “Мастерство перевода. 1966” (М.: Советский писатель, 1968) Г. Кочур про переклади сонетів В. Шекспіра Ігорем Костецьким пише: “Перевод Костецкого отличается большой степенью дословности. Но эта внешняя точность достигнута слишком дорогой ценой – ценой насилия над языком. Смелость переводчика часто превращается в бесцеремонность,

его стилізація произвольна і искусствена [...] Хотелось бы пожелать переводчику, кроме смелости, которой ему не занимать, также больше такта и чувства меры. Перевод И. Костецкого, интересный как эксперимент, почти не воспринимается как художественное произведение”. Тут треба зауважити, що І. Костецький не образився на точну і жорстку оцінку його перекладів, а тверезо оцінив професійну підказку з боку Григорія Порфировича.

А далі І. Костецький у листі дає інформацію, яка стала історичною в пошуках перекладу Леоніда Гребінки “Гамлет”:

“Читаючи, як Гаврук чистить переклади Лозинського й Пастернака, я наче тремтів з побожного страху. Був же я свято переконаний, що понад Пастернаків переклад “Гамлета” російського перекладу бути не може принаймні протягом одного сторіччя. А от же, маєш...

До речі, про українські переклади “Гамлета”. Якщо взяти до уваги, що переклад Павла Свенцицького не додрукувався до кінця, то повних було, за моїм підрахунком, десять: Куліша, Старицького, Федьковича, Гната Хоткевича, Бургардта, С. Гусака, В. Вера, Михайла Рудницького, Кочура і – де не якого Леоніда Гребінки.

Історія цього останнього така. З перекладачем я познайомився за останнього свого побуту в Москві (наприкінці 1940 року) – він там був студентом літфаку. По-батькові його було символічне: Євгенович, – і він справді якось походив, хоч і бічною лінією, від Євгена Гребінки. Сім років гриз він елизаветинську англійську мову, отож, гризучи й вирішив черговий раз українізувати “Гамлета”. На працю пішло теж багато років. Одного разу Пастернак прилюдно читав із свого перекладу, по тому його обступили, і Леонід Євгенович скромно повідомив його про свою працю. Я був свідком розмови, вона була прибіжно така:

ПАСТЕРНАК: Ах, вот это интересно. Скажите же мне, что Вы сделали с этим “зэтиззэквэцэн”?

ГРЕБІНКА (історично насторожившись): Борис Леонидович: ну конечно же не “заковику”!

ПАСТЕРНАК (щиро): А вот это жаль! Для меня как раз в этом случае было стеснительно, что в русском языке нет такого прекрасного слова. Мне пришлось ограничиться “загвоздкой”.

Якщо не помиляюсь, то в першій версії Пастернакового перекладу, в “Молодой гвардии” речення звучало саме так:

Быть иль не быть, вот в чем загвоздка, право...

Свій переклад Гребінка надіслав тоді Гнатові Юрі. Я їхав через Київ, і він попросив мене зайти довідатись, як там. Юра прийняв мене і пояснив, що справа, принаймні на найближчий час, не актуальна, бо саме тоді мав виставляти річ київський театр Червоної Армії. З доручення перекладача я взяв машинописний примірник під свою опіку, і він у мене й зберігався. У війні в нашу хату в Вінниці влучив німецький гарматень і розвалив пів горища, де лежали книжки й рукописи. Я потім бачив наслідки: деякі папери були порозтинені скалками на нерівні, проте вельми точно окреслені частини. Але багато й заціліло. Наскільки пригадую, саме цей машинопис не зазнав особливих пошкоджень. У багатьох роках я зовсім за цей переклад забув, та от Ви Вашим програмовим

оглядом української Шекспіріани мені нагадали. Якби він і досі зберігся, було б варто ним зацікавитись, там було багато оригінальних розв'язок. Перекладача я ніколи більше по тому не зустрічав, і доля його мені не znana. Тож спробуйте попросити Буяльського, щоб ужив заходів – ану ж знайдеться?

Ну а мій, коли закінчу, був би одинадцятий. Зовсім непоганий відсоток до 20-ти російських “Гамлетів”.

Ми знаємо, що цей переклад не було закінчено, та, мабуть, десь в Німеччині, в його архівах, зберігаються уривки його роботи.

Треба зауважити, що саме І. Костецький у листі по пам'яті описав місце на горіщі у себе у вінницькій хагі, де захований переклад “Гамлета” Л. Гребінки. Тоді Г. Кочур попросив свого вінницького учня, викладача педагогічного інституту Ростислава Буяльського, зайти до брата І. Костецького – А. Мерзлякова для пошуків рукопису. Рукопис було знайдено точно в тому місці, яке описав І. Костецький. 1970 р. Р. Буяльський привіз переклад у Київ до Григорія Порфіровича. Це була сенсація та нове відкриття талановитого українського перекладача. Потім всю спадщину Л. Гребінки розшукував та упорядковував Р. Доценко. Рукопис “Гамлета” зберігається в архіві відділу рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Г. Кочур доклав багато зусиль, щоб саме цей переклад було надруковано в шеститомному шекспірівському виданні 1986 р., поповнивши цим українську шекспіріану ще одним талановитим перекладом.

А от І. Костецький пише про свої враження від хрестоматії “Антична література”:

“До античної антології. Просто дух захоплює, чудово й чудово все, зокрема Ваші Алкей і Сапфо. Я знав їх спершу з Вересаєва, потім з німецьких та англійських перекладів, і ось тепер так сподівано-несподівано переконаєшся, наскільки осяжно спроможна звучати українська мова “в родестіхасафійска” (Мелетій Смотрицький) [...]”

Чудово, що так багато Зерова, Бориса Тена, чудові Гесіод і Аристофан, Свідзинський і дуже ще добрі переклади Державіна (під кінець життя він, на жаль, звівся нінащо).

Чудово й те, що ілюстрації взято не в одному плані, а багатощарово, включно з курбасівською та юрівською виставами “Едіпа” і з “Антигоною” Алексідзе”.

6 квітня 1968 р.:

“Навздогін за попереднім моїм листом (одержавши Вашого від 26 березня).

“На полі крові” переслала радіостанція Кельн, 29 березня о 21 годині за-хідноєвропейського часу (23-й московського).

Переклад: Елізабет Котмаєр (Elisabeth Kottmeier). Режисер: Гайнц-Дітер Келер (Heinz-Dieter Köhler). За подорожнього був Едуард Вандрай (Eduard Wandrey), за Юду Горст Больман (Horst Bollmann)”.

І тут же про переслану Г. Кочуром книжку:

“Читаю “Чорну раду” зовсім по-новому. Відомо: те, що силують читати в школі, довго по тому не люблять. Потрібен час, щоб очистилось місце для природної любові. Тепер, здається, місце розчистилось. Грандіозно!

Може ж пощастить нам зацікавити цим твором тутешніх видавців. Мені зараз здається, що споріднений він не так з Вальтером Скоттом (загальноприйнята думка), скільки із “Зарученими” Мандзоні. А Мандзоні тут, не зважаючи на всі “гіппі” та “гепенінги”, все ще в пошані. Спробуємо.

“Отелло” пробуватиму зробити так, щоб не вийшов курйоз. Буде видно.

За відомості про долю збірника спогадів про О. О. Муравйову щиро дякую.

Жду від Вас вістей про враження від Гребінчиного “Гамлета”, про одержання фотокопії з праці про Рільке (Спілка письменників) тощо.

Переклад “Крузо”, зроблений Рільке, та інше, потрібне Вам, шукаємо й далі.

Ну, а яке враження на Вас справив Гребінчин “Гамлет”?”

3 квітня 1969 р.:

“Тим разом лише лаконічний документ, стосовно до наших натурально-господарчих стосунків.

Одержано від Вас: 1) Костомаров (два томи), де, серед іншого цікавого, притулилась і така потрібна мені Шекспірова “Верба”.

2) Ще раз Шекспірові сонети – з приємною і дружньою присвятою перекладача, яка по-реалістичному відміфілогізовує моє ім'я та по-батькові.

3) Григійр Тютюнник: “Деревій”.

4) Григорій Петников: “Утренний свет”.

5) Куліш – з такою потрібною мені “Чорною радою”.

За все красна дяка”.

Г. Кочур цікавиться датою радіопостановки за п'єсою Лесі Українки у сподіванні прослухати її в Ірпені через приймач на німецькій хвилі.

6 липня 1969 р.:

“За цей час я одержав від Вас різними посилками: Ваші “Відлуння”, романи Якобсона (дякую Ользі Сенюк за дарчий напис), поезії Рафаеля Альберті, драми Миколи Куліша, зошит “Поезія 1969”, музичні новели Гофмана, “Маслини” Володимира Дрозда, “Вестник Ереванського університета” з Вашою нотаткою до зеровського перекладу Брюсова, О. І. Деїв словник псевдонімів та криптонімів, вибір із Пушкіна, вибір з Лорки (подяка Лукашеві за надпис) і, отже, “Іноземну філологію” з “Едіпом”. Серед того не прибув лише давно жаданий “Декамерон”, про якого Ви згадуєте в листі. Сподіваюся, він теж не забариться.

Щодо статті Бехера “Гамбург”, то, самозрозуміло, Ви зробили чудово, що дали скопіювати її. Буду дуже за неї вдячний. За онімення усіх надісланих Вами його критично-публіцистичних творів ми візьмемося негайно, тільки закінчимо важливу перекладну роботу, що її маємо віддати видавництву на 1 вересня. Ось тоді й Бехерові публікації повернуться в його рідну мову”.

8 серпня 1969 р.:

“Головна частина цього листа “в манері Калло”, т.т. трошки музична. Якось трапилися мені у “Вітчизні” репродукції строїв Петрицького до опери Пуччіні “Турандот” (вони не ввійшли в монографію про цього нашого митця, яку Ви свого часу люб'язно мені надіслали). І от, подивився я на ці ескізи костюмів, та й пішли мені в голову, як то гарно говориться, схвильовані (або й геть хвилюючі) асоціації, а за ними й особисті спогади.

Уявіть собі такий разючий факт з нашого культурного життя. Пуччіні помер у 1924 р., не закінчивши цієї “Турандот”: смерть обірвала працю саме в ту мить, коли померла в партитурі рабиня Лі-У. Оперу завершив учень композитора, Альфано – за збереженими начерками й за власним домислом. Прем’єра відбулася 1926 р. під батутом Артуро Тосканіні. А вже рівно через два роки, 1928, її виконували в щойно перед тим українізованих оперних театрах Харкова й Києва – вперше в Радянському Союзі!

Харківської вистави я не бачив. А про київську може сказати таке.

Спершу головну партію співали солістки Закревська і Жуковська. Це були дуже добрі виконавиці. Крім того, за своє життя я чув у цій партії розкішних артисток: Біргіт Нільсон, Інге Боргк, Леоні Різанек – аж до надзвичайної “примадонна assoluta” Марії Каллас. Але такої Турандот, яка потім співала в Києві, я ніколи більше не чув і не почую. Це була на той час зовсім молода співачка Олександра Бишевська. Дебютом її на сцені мало бути виконання Лі-У, але в останню хвилину їй довелося виступити в заголовній партії. Я був на цьому дебюті. Вона була зо страху через хвилювання бліда крізь грим і тремтяча крізь монументальний костюм. Та голос усе-одно був голос – і що це був за голос! Такої оксамитної глибини, такого неймовірного багатства модуляції й справді ніколи й ніде за свого життя не зустрічав.

А про силу її може свідчити така порівняльна ілюстрація. Диригував оперою молодий і задерикуватий диригент, який уважав себе за модерніста (він писав тоді балет “Дніпрельстан”, і як один з модерних мотивів фігурував там у нього мотив “Карапет мой бедный”). Відмітною його рисою як диригента було те, що він по-справжньому відчував контакт тільки з міддю в оркестрі – чим дужче гриміло, тим радісніше йому було на душі. От у фіналі другої дії, де все – і солісти, і хор, і оркестр майже не злізають з верхнього “до”, він і давав собі волю. Між сценою і залом стояв густий, сливе зримий мур небувалого “фортефортіссімо”. Люди на сцені маніфестувались для слухача самими тільки напружено розкритими ротами. Люди – крім однієї, саме цієї Бишевської. Над усе, над нечутних солістів і хор, над більш ніж чутний оркестр владно, суверенно, легко долаючи всі можливі й неможливі перешкоди, лунав цей чудодійний, цей незабутній голос.

Наскільки знаю, ця її Турандот не існує на платівках, тоді не було ще такої звички – увічнювати наші минуці акустичні скарби. Ах, що б я дав, аби хоч один раз іще почути хоча б вихідну арію Турандот в її виконанні, оте “Інкуєстареджа...”, де так фантастично переливаються всі можливі глибини й висоти.

Друга музична тема лаконічніша. Не так давно гастролював тут Маріодель Монако в “Отелло” Верді. Я й перечитав у цьому зв’язку свою рецензію на виставу цієї опери в Києві, друковану в “Радянському мистецтві” 1931 року. Смішно було читати. Але, ніде правди діти, і приємно.

Усім щирий привіт. Ваш Костецький”

14 серпня 1969 р.:

“Надійшов довгожданий “Декамерон”. Грандіозне спасибі Вам і перекладачеві. Відомий він мені був досі у фрагментах. Тепер, отже, буде відомий повнотою. Почав читати його по порядку, від першої оповідки першого

дня (або ще краще – від першого слова передмови). Колись читали цей твір з обов'язку, його пророблялося за студентською програмою, як ми тоді говорили. Читалось, як щось дуже сконструйовано історичне і з великою пошаною до намагань ученого (маю на увазі Веселовського, включно з “Боккаччіо, его среда и сверстники”, яке, самозрозуміло, теж входило в програму) зробити текст розбірливим. А ось тепер читається так, що, мовити б, уся душа аж до кінчиків пальців бере участь, і коли смієшся, то робиш це не тому, що знаєш, цей твір має бути смішним, а тому, що справді безпосередньо смішно. Оце моя яса – найперша – книзі. (І прекрасні ілюстрації, до речі).

Велика радість (хоч, звичайно, інакшого роду – стилістично інакшого) – книга про скіфів. Крізь хащу імен і виснуваних старовинних слів, гіпотез і приміток – чути міцну авторську хватку, так добре мені знану, оте чудове кружіння словом навколо факту, дедалі ближче до центру, з прикінцевим ударом слова по осередкові факту.

До всякого поточного.

У листопадовому числі відомого Вам “Перекладача”, органу німецькомовних перекладачів, має бути надрукована моя невеличка розвідка про переклад Беллевого роману “Дім без господаря”, зготований Євгеном Поповичем. Проблема розвідки: перспективи, які несподівано відкриваються, коли перекладають твір, написаний у давно вже готовій мові, на мову, яка ще у становленні і має перед собою, ще стільки весен”.

19 вересня 1969 р.:

“Читаю я ось Вашу передмову до “Декамерона”, знаходжу там ім'я Дживелегова й пригадую цього Олексія Карповича, лекції якого я слухав у Москві в Театральному інституті. В романі одного автора, що Ви його, мабуть, не знаєте (не автора – він недавно помер, – а роман), є таке: з слухання музики діюва особа впізнає композитора цієї музики. Так у мене було й з Дживелеговим. Він оповідав так пластично, що коли я вперше, багато років по тому, потрапив до Флоренції, то йшов там від вокзалу до історичних місць за оповідями Дживелегова, які міцно сиділи в уяві.

І взагалі Ваша передмова повернула мені всю ту первісну атмосферу, в якій я свого часу входив у поняття, ідеї та образи Відродження. Усе, що потім бачилося, переживалось у дійсності, лише підтверджувало оте апріорне. Дякую Вам, мовити б, за допомогу “в пошуках утраченого часу”.

4 листопада 1969 р.:

“Велику радість Ви мені справили текстами Куліша й Панаса Мирного. Щире Вам спасибі.

Зі свого боку ми тут гарячково розшукуємо (все ще!) Війона в “Бібліотекароманіка”, Готшалєвого “Гонту” і “Крузо” в перекладі Рільке. Не покладемо сил, поки результат виявиться остаточно – під знаком плюс чи мінус.

Як тільки заповіджені Вами книжки надійдуть, повідомлю.

Стаття моя про Поповичів переклад “Дому без господаря” Белля, можливо, піде не в листопадове число газети німецьких перекладачів, як плановано, а в грудневе. Але тоді перешлю теж негайно.

Десь у котрійсь Вашій статті була згадка про Стефана Георге – це було, здається, тільки півречення, але воно мені надзвичайно потрібне для цитації. Воно було в якійсь з книжок, що Ви мені надіслали. Тоді я взяв його просто до уваги, а ось тепер заходився розшукувати. Удався до тих видань, де речення могло б бути найприродніше. Проглянув Якобсена – нема. Проглянув Верлена – нема. Так звільніть же мене від цього “навадження”, повідомте, з Вашої ласки, де воно було”.

24 грудня 1969 р.:

“Гамбург” Йоганнеса Р. Бехера одержано в порядку і приєднано до решти бехеріани. Сердечна подяка”.

29 квітня 1970 р.:

“З мого боку йде – нарешті сподіваний, вимірюваний, виглядений з віконечка і довго-довго забарений Гонта. Ми шукали по всьому світі, а опинився він раптом, зовсім неждано тут таки під боком, у марбахській книгозбірні. Тож читайте і насолоджуйтесь, якщо пощастить. (Мені не пощастило).

З “Крузо” в перекладі Рільке все ще триває і тягнеться. Пробували навіть звертатися до самого Сен-Жон-Перса (через Галлімара), – але не відповідає аж досі. Немає ради, треба ще терпцю.

Стаття С. Ковганюка в “ЛУ” від 7-го ц. м. викликає непереможне бажання дискутувати, і то не тільки з-за несподівано відродженого страшного слова “формалізм”, а й по суті. Залюбки б уклав спокійно-полемічну статтю, навівши контраргументи феномен Маяковського (зокрема – приклад його словесної лабораторії, абсолютно невідривної від форми саме в тому розумінні, що форма, абсолютно невідривна від змісту і з кожним споглядним вибриком його лише точніше розкриває), і віддав “ЛУ”, якби побажала надрукувати. Тільки ж либонь не побажає”.

1 серпня 1970 р.:

“Вельми радий, що мій Маяковський Вас нарешті засяг. І дякую за перший відгук і за серце приймання (т.т. що взяли до серця і думаєте над порадами, про які я просив)”.

10 вересня 1970 р.:

“Взявся за Маллярме останнім часом наполегливо. Зуєвський (уже готовий переклад, усе той же “Leviège ... aujourd’hui” перешлю Вам теж). Як тільки виштовхнемо в світ нашого монументального Георге – усе українське й по змозі найповніше слов’янське, з додатками рідкісних, наприклад угорських, вірменських, японських тощо, – заходимося з ним над підготовкою також Маллярме.

Тим то буду Вам зобов’язаний за все, що Ви перелічили в листах і чого в мене нема. Дякую Вам за сторінку з Зеровіани. Дуже показово й живо уявлено. Немойовський хоче переслати вам примірник (безхибний) свого “Koncertunaglos Kotiesu”. А вагати пішли вже до Вас у межичасі з дому. Шукатиму ще спиритуальних негрів і Броха.

Наша подорож суттю строго ділова: спецкорство для штутгардської газети й усякі театральні переговори. Але вона від початку так гарно спланувалася, що включила відвідини місць, безпосередньо пов’язаних з двома мо-

їми дослідницькими темами – кельтобретонський цикл – трубадури і Юрій Дрогобич.

Документально – з двох прогностиків – доведено, що Юрій був двірським астрологом монферрацького маркіза Гульєльмо VIII Палеолога. Потрібен був би портрет, але не міг його знайти ні в одній історії мистецтв, і треба було їхати аж сюди, на місце. Розглядини ж за нашим земляком дали два нових напіввідкриття, кожне з новою подвійною загадкою:

1) Тут, у каплиці, де фреска з маркізом, на стелі чотири “Dottori”, отці церкви, але зроблені такі з живих маркізових докторів, чи не так? Святий Єронім надзвичайно схожий на дрогобицький портрет. Замовлено репродукції – для порівнянь і здогадів.

2) У книгозбірні знайдено венеційський друк 1500 р. астрономічного трактату, присвяченому одному авіньйонському вченому. Автор: Georgius de Monteferrato, про якого ніде ніяких відомостей тут нема. Якщо це Юрій, то чи не міг адресат по смерті цього автора (1494) надіслати його рукопис на друк у Венецію? А ім'я de Monteferrato – бо рукопис був посланий з Монферрату?

Будемо тепер в Авіньйоні – розпитуватимемо (фотокопію друку на всякий випадок відразу зробимо)”.

24 листопада 1970 р.:

“З незаних Вам перекладів Георге на російську мову в мене є тільки один, пера – А. Флота (наголос на “а”, прізвище не відміняється). Я його було переписав у знаного Вами з нашого листування Юрія Трубецького, з одного видання, бібліографічні дані про яке я тоді здуру не виписав (а тепер уже пізно – воно вийшло, здається, в Парижі). Зате у Вас є такі, що їх у мене нема і що їх я потребував би з усією експресною прудкістю, бо манускрипти йдуть уже до друкарні найближчим часом. Те, що в мене є, це тільки ті з “Аполлона”, де була й стаття Гюнтера ще цей Флота. Тим то буду Вам вдячний за всього Ельснера, за всього Забежинського (хай і поганенькі), а насамперед за “Володаря острова” В'ячеслава Іванова, за яким женуся вже років з двадцять, і все безрезультатно.

При цій нагоді прошу з'ясувати одне моє непорозуміння. Один тутешній (точніше: базельський) георгеанець повідомив, що існує видана Савелієм Тартаковером антологія сучасної німецької поезії. Чи це видання не ідентичне зі згаданим Вами “Из новой немецкой лирики”, Берлін, 1921? В усякому разі прошу Вас подати найточнішу бібліографію до кожного переписаного для мене тексту.

Видання буде з усіма ознаками люксу. В ньому буде репродуковано кілька перекладів різними мовами, переписаних від руки самими перекладачами спеціально для цього видання, зокрема шведського поета Естерлінга, який недавно завідував Нобелівськими преміями. А ось цими днями був тут у Штутгарті на з'їзді письменників Ярослав Івашкевич. (Ми, перекладачі, відбувши свій з'їзд, з якого ми разом з Єжим Гординським надіслали Вам привітальну поштівку, – увійшли всім скопом автоматично у цей новозаснований союз німецьких письменників). Так от Івашкевич переписав відрубно свій переклад вірша Георге, присвяченого польському поетові Вацлавові Ролічу-Лідерові. Розмова при тому

була зворушлива: Івашкевич наполягав на українській, я на польській, у результаті цієї взаємної зречності бесіда відбулася на задовільному для обох сторін всеслов'янському воляпюкові, – Гординський був при тому секундантом.

Але що Івашкевич! Маю власноручний відпис поезії Георге “Світло”, зроблений його англійським перекладачем Сірілом Меїром Скоттом. Йому тепер 91 рік, свої переклади він видав ще 1910 р., коли Ви щойно-щойно були на світі, а я ще й не думав бути...”

15 січня 1971 р.:

“Спасибі за Антоненка-Давидовича та Рудницького – одержав. За проханням у попередньому листі посилаю навздогін ще О. І. Білецького (том 5), є стаття про Йоганнеса Р. Бехера, а в ній таке місце (стор.577): “Навіть старі корифеї тягнуть “во фронт” перед Гітлером – Стефан Георге, колишній провідник німецького символізму, набирає все більшої ваги серед фашистської молоді... Білецький писав це внаслідок непоінформованості, точніше – не перевіривши факту, що фашистська пропаганда з усієї сили робила Георге своїм усупереч правді. Вже за рік перед появою статті Білецького в еміграційній пресі виступив на оборону Георга (стаття “Мовчанка Стефана Георга”) Клаус, син Томаса Манна, в антифашизмі якого, здається, годі сумніватися. А по війні друзі Георге, живі ще й сьогодні (Берінгер, Морвіц, Едгар Салін та ін.) у книжках розкрили істину про те, як Георге бойкотував Гітлера і як він фактично втік до Швейцарії, з якої вже не повернувся до самої смерті. Мені, отже, треба спростувати це наведеними фактами, але для того потрібно цитати з Білецького повною, бо в цьому передрукові вона на цьому й вривається”.

15 січня 1971 р.:

“А тепер таке. Ви нарахували десять українських Верленових “Осінніх пісень”. У мене ж, зо свого боку, є майже стільки – дев’ять (включно з радянською, Віктора Коптілова) – версій ще однієї української осені, “Осінніх днів” Рільке. Ось як воно, до речі, несподівано-сподівано ще раз відкривається національна вдача: на доборі віршів для перекладу. Я залюбки перепису для Вас усе, чого Ви з того не маєте, тільки повідомте спершу, що маєте. А тоді, будь ласка, переписіть для мене те, чого я не маю. (Це вірш в оригіналі: “Herr: es ist Zeit. Der Sommer war sehr groß...””).

28 лютого 1971 р.:

“Елізабет Котмаєр (Elisabeth Kottmeier, нар. 1902). Німецька поетеса, письменниця та перекладачка. За суспільним фахом, працівниця в ділянці соціального забезпечення. 1933 р., з приходом гітлерівців до влади, звільнена з державної служби за неблагонадійність. Від 1945 активна літературна діяльність (вірші, оповідання, статті в різних часописах) і перекладання, переважно творів радянських письменників. У її перекладах, частково в співпраці з її чоловіком Ігорем Костецьким, з’явилися поезії Б. Пастернака (Цюрих, 1961), статті С. Ейзенштейна (збірний том, Цюрих, 1963), “Підпоручик Киже” Ю. Тинянова (Мюнхен, 1963), поезії Б. Ахмадуліної (“Акценте”, Мюнхен, 1964), велика антологія давньоросійської літератури (Мюнхен, 1968), реконструкція нариса Йоганнеса Р. Бехера “Гамбург” на основі українського перекладу з 1927 р. (“Кюрбіскерн”, 1972), п’єси М. Ердмана, Ю. Олеші, М. Куліша тощо.

В її перекладі була передана як радіоп'єса драма Лесі Українки “На полі крові” (радіо Кельн, 1969). Постійна співпрацівниця німецької редакції журналу “Советская література” (переклади поезій Мустая Каріма, Гафура Гуляма, Лесі Українки та ін.). За мотивами Шевченка створила німецькі версії поезій “Заповіт”, “О люди, люди...”, “Садок вишневий коло хати...”, “Дівча миле, чорнобриве...”

Якщо б ще щось було треба, прошу повідомити. Право редагувати замітку надається Вам необмежене”.

А потім ще додає **7 квітня 1972 р.:**

“Поспішаю втихомирити й злагіднити Ваше незадоволення з неповних даних – доповненням них.

Народилась 31 липня 1902 р. у містечку Сандові, край Ополе, окр. Гросс Штреліц, у нинішній Польській Народній Республіці. (Не знати, як зветься тепер той Гросс-Штреліц – можливо саме так: Велькі Стишелец?)

Прожила там до якогось року дитячого віку, по тому – весь час у Німеччині.

Переспіви, властиво справжні травестії з Шевченка, надруковано в журналі (неперіодичному, властиво альманахові) “Україна і світ”, зош. 22–23, Ганновер, 1961–1962, у супроводі репродукції з Архіпенкового погруддя поета, що перебуває в Клівленді, Огайо, США. “Соняшник” і “Крила” Драча опубліковано в тому самому журналі-альманаху, зош. 28, Ганновер, 1961–1969, рік виходу 1970. Роман Гончара з'явився в Гамбурзі, вид. Гофман і Кампе, 1970.

Це й справді все, варте уваги”.

14 травня 1971 р.:

“Чекаємо на відгук про нашого Гончара. Якщо рецензент матиме наш протест з приводу надрукованої німецьким видавництвом анотації, то все в порядку (текст протесту дружина вислала свого часу авторові для орієнтації), якщо ж ні, то буде неприємно, бо те, що підприємці зробили з жаги сенсації й наживи, піде на наш рахунок”.

Інтерес та взаємоповага до творчості один одного простежуються упродовж усього часу їх знайомства, аж до останнього дня життя Ігоря Костецького – 14 червня 1983 р. За життя Григорія Порфіровича в 1995 р. встигла вийти його стаття про І. Костецького для УЛІЕ (т. 3, с.18), а стаття “Про переклади Ігоря Костецького” була знайдена в архіві Г. Кочура та вперше видана лише 2008 р. е двотомнику “Література та переклад” (т. 1, с. 205–206). Ось цитата з цієї статті:

“Найперше і основне, що впадає в око відразу – переклади надзвичайно талановиті, не те, що яскраві, а сліпучо-яскраві. Перекладач демонструє неабияку майстерність, вільне володіння мовними засобами, технічну віртуозність, надзвичайну винахідливість, особливо в римуванні. Окремі пасажи – вершок досконалості. Це мусить визнати навіть той, хто стоїть на інших перекладацьких позиціях, ніж автор цих перекладів. Адже почуввається, що він ставить собі за мету – те саме враження, яке справляв оригінал, відтворити в перекладі трохи іншими лексичними ресурсами. У перекладача ніби весь час на думці: отак би написав сам автор, якби писав свій вірш у наш час. Почасти це нагадує перекладацьку манеру Пастернака, почасти – Тичини. Але можна перекладати й по-інакшому, можна відтворювати не те, що поет міг би сказати, якби і т. д., а те, що він сказав, перекладати, не виходячи за межі лексики і

образної системи оригіналу. То навіть і прихильник такого методу віддасть належне цим перекладам і скаже: дуже добре, що з'явилися у нас такі, саме такі переклади. Претензії до перекладача можуть виникнути лише відносно деяких дрібничок...

...Ось кілька побіжних зауважень. Але це – бунт навколішках. Переклади викликають захоплення. Попри всі уваги й заперечення”.

Хотілось би закінчити ці сторінки такою концепцією І. Костецького, яку він висловив у листі від **15 січня 1970 р.:**

“Ще хочу Вам запропонувати свою концепцію чуда. Я не вірю в чуда, як не вірю ні у віщо, щодо чого мені віру може заступити точне знання. Коли стало відомо, що наш незабутній Станіслав Єжи Лець умирає (хвалити бога, сам він цього не знав до останньої миті), то приятель, який був з делегацією у Відні і нас про те повідомив, сказав: – Тепер залишається єдине: вірити в чудо.– Чуда не сталося, Лець помер. Ось тут і проблема. Для тих, хто вірить у чудеса, кожне нездійснення бажаного чуда може означати катастрофу всього світогляду. Для тих же, хто певно знають, що чуда стаються, знають певно й те, що чуда також не стаються. А з знанням куди легше живеться, ніж з вірою. Віра це, мовляв покійний Державин, брак імовірності (оригінал у нього був російський, ще краще: вера это недостаток уверенности). Знання ж виводиться з залізних аналогій, а аналогії стверджуються не менш залізним досвідом”.

Стаття надійшла до редколегії 19.11.2013

Прийнята до друку 24.01.2014

ЕВРОИНТЕГРАЦИЯ “ПО-КОЧУРОВСКИ”, ИЛИ НЕКОТОРЫЕ СТРАНИЦЫ ЛИТЕРАТУРНЫХ СВЯЗЕЙ УКРАИНЫ И ЕВРОПЫ 1960-1970-х годов

(на основе переписки Григория Кочури и Игоря Костецкого)

Мария Кочур

*Литературный музей Григория Кочура
ул. Г. Кочура, 12, Ирпень, Киевская обл., Украина, 08200;
e-mail: kochur_mary@ukr.net*

В статье освещены главные темы переписки между Григорием Кочуром и Игорем Костецким относительно переводов, пересилки книг и текущих литературных событий. Представлено отрывки из писем Игоря Костецкого, которые содержат много информации об истории украинского художественного перевода.

Ключевые слова: история перевода, эквивалентность, множественность.

**EUROPEAN INTEGRATION “THE KOCHUR WAY”:
ON LITERARY TIES BETWEEN UKRAINE
AND EUROPE IN THE 1960s AND 1970s AS REFLECTED
IN THE CORRESPONDENCE BETWEEN HRYHORIY KOCHUR
AND IHOR KOSTETSKYI**

Maria Kochur

*Hryhoriy Kochur Literary Museum
12, H. Kochura St., Irpin, Kyiv region, 08200, Ukraine,
e-mail: kochur_mary@ukr.net*

This article looks into the discussions about translation, book exchanges, and literary events of that time in the correspondence between Hryhoriy Kochur and Ihor Kostetskyi. It offers excerpts from Kostetsky's letters that contain useful information about the history of Ukrainian literary translation.

Key words: history of translation, equivalence, multiplicity.